

Tussendoelenmonitor PO | Theoretische verantwoording

In de samenleving is er brede consensus over het feit dat taal van het grootste belang is om goed te kunnen functioneren in de maatschappij. De basis voor de taalontwikkeling wordt al heel vroeg thuis gelegd met behulp van input en feedback van opvoeders en verzorgers. Wanneer kinderen de leeftijd van vier jaar hebben bereikt, brengen zij echter een groot deel van de tijd op school door. Om deze reden is het stimuleren van de taalontwikkeling van leerlingen één van de belangrijkste taken van het basisonderwijs. Taalontwikkeling wordt in deze context als volgt gedefinieerd:

“Taalontwikkeling is de groei of toename in communicatieve competentie op het gebied van luisteren, spreken, lezen en schrijven en de reflectie op deze vaardigheden in de zin van taalbewustzijn en taalbeschouwing (Verhoeven & Aarnoutse, 1999).”

Referentieniveaus

Uit de definitie blijkt dat taal kan worden opgesplitst in een aantal deelvaardigheden, namelijk: luisteren, spreken, lezen en schrijven. Voor een goede taalontwikkeling moet in het basisonderwijs aan alle genoemde deelvaardigheden aandacht worden besteed. Wanneer hier aan voldaan wordt, kan een goede aansluiting met het voortgezet onderwijs worden gerealiseerd en kunnen leerlingen zich optimaal ontplooiën. Om dit te verwezenlijken zijn in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) referentieniveaus voor taal ontwikkeld (Commissie Meijerink, 2009). Hierin is vastgelegd wat leerlingen moeten kennen en kunnen op het gebied van de Nederlandse taal. Leerlingen moeten aan het einde van de basisschool niveau 1F, waarbij de F staat voor fundamenteel, hebben behaald, om goed te kunnen functioneren in hun verdere schoolloopbaan. Om adequaat te kunnen participeren in de samenleving is niveau 2F vereist, wat gelijk staat aan het niveau dat aan het einde van de beroepsgerichte leerweg van het VMBO wordt gevraagd.

Leerlijnen en tussendoelen

Voordat de referentieniveaus worden behaald, wordt door de leerling een lang traject afgelegd. Om de leerling in dit traject te kunnen volgen en begeleiden zijn door het Expertisecentrum Nederlands leerlijnen en tussendoelen opgesteld. Een leerlijn beschrijft de ontwikkeling die de leerling doorloopt. Het gaat daarbij niet om enkel toetsresultaten, maar om een combinatie van de leerstof, de gebruikte didactiek en de ontwikkeling van de leerling. De leerlijn zit vervlochten door de hele basisschoolloopbaan van de leerling. De leerkracht kan met behulp van de leerlijn een duidelijk beeld schetsen van de ontwikkeling die leerlingen in de opeenvolgende jaren doormaken. Dit betekent dat er een goede afstemming moet zijn tussen de diverse leerjaren. In de leerlijnen zitten tussendoelen voor deze leerjaren verwerkt. Deze kunnen gezien worden als markeringspunten in het ontwikkelingsproces van de leerling (Aarnoutse & Verhoeven, 2003). De tussendoelen geven aan wat leerlingen in een bepaalde periode moeten kunnen en leggen inhoudelijk een verbinding met de kerndoelen en referentieniveaus. Wanneer leerlingen in de verschillende leerjaren kunnen voldoen

aan de tussendoelen, zullen zij uiteindelijk de kerndoelen voor het primair onderwijs behalen. De tussendoelen kunnen op deze manier helpen om zicht te krijgen op de ontwikkeling van leerlingen.

Het Expertisecentrum Nederlands heeft tussendoelen opgesteld voor de taaldomeinen beginnende geletterdheid, gevorderde geletterdheid en mondelinge communicatie. Daarnaast is een website ontwikkeld die de praktische vertaalslag van de referentieniveaus naar de leerlijnen en kerndoelen maakt (Expertisecentrum Nederlands, 2010). In Tabel 1 is te zien in welke taalaspecten de verschillende domeinen zijn verdeeld. De Tussendoelenmonitor bevat vragen die elk van deze aspecten beslaat. Het eindresultaat geeft zo een compleet beeld van alle taalaspecten die een leerling zou moeten beheersen.

Tabel 1: Tussendoelen, uitgesplitst naar diverse aspecten van het taalonderwijs.

Beginnende geletterdheid	Gevorderde geletterdheid	Mondelinge communicatie
Boekoriëntatie	Lees- en schrijfmotivatie	Deelnemen aan gesprekken
Verhaalbegrip	Technisch lezen	Interactief leren
Functies van geschreven taal	Spelling en interpunctie	Taalgebruik
Relatie tussen gesproken en geschreven taal	Begrijpend lezen	Woordenschat
Taalbewustzijn	Strategisch schrijven	Begrijpend luisteren
Alfabetisch principe	Informatieverwerving	Vertellen en presenteren
Functioneel 'schrijven' en 'lezen'	Leeswoordenschat	Reflectie op communicatie
Technisch lezen en schrijven (start)	Reflectie op geschreven taal	Reflectie op taal
Technisch lezen en schrijven (vervolg)		
Begrijpend lezen en schrijven		

Toelichting taaldomeinen

Geletterdheid

De in Tabel 4 weergegeven onderscheiding tussen beginnende geletterdheid voor de onderbouw en gevorderde geletterdheid voor de midden- en bovenbouw is af te leiden uit de ontwikkeling van geletterdheid, ook wel schriftelijke taalvaardigheid genoemd, die ieder kind doorloopt. Deze ontwikkeling is in drie fasen te verdelen (Verhoeven & Aarnoutse, 1999).

Wanneer een kind tussen de nul en vier jaar oud is, de voorschoolse periode, bevindt het zich in de fase van ontluikende geletterdheid. Het kind verwerft in deze fase de basisprincipes van taal: spreken, luisteren en communiceren. Ook maakt het kind kennis met geschreven taal door

bijvoorbeeld in aanraking te komen met boeken en kranten. Een deel van de kinderen zal hierdoor ook zelf worden gestimuleerd tot het produceren van geschreven taal, wat in de eerste jaren voornamelijk uit krabbels en tekeningen zal bestaan.

In de eerste jaren van het primair onderwijs, de groepen 1 tot en met 3, bevindt het kind zich in de fase van beginnende geletterdheid. Kinderen komen meer in aanraking met geschreven taal en krijgen zicht op het verband dat er met gesproken taal is. Kinderen leren letters lezen en schrijven. Wanneer kinderen ten slotte vanaf groep 4 in de fase van gevorderde geletterdheid komen, leren ze steeds beter met geschreven teksten om te gaan. De elementaire leeshandelingen, het technisch lezen, staat minder centraal, terwijl het begrijpend lezen een steeds grotere rol gaat spelen. Daarnaast leren kinderen om schriftelijk te communiceren en zelf teksten te schrijven (Verhoeven & Aarnoutse, 1999).

Mondelinge communicatie

Binnen het taaldomein mondelinge communicatie kunnen vier deelvaardigheden worden onderscheiden (Verhoeven, Biemond & Litjens, 2007). Binnen deze deelvaardigheden zijn steeds weer twee deelaspecten te onderscheiden, welke zijn weergegeven in Tabel 4. Ten eerste moet een leerling pragmatische taalvaardigheid beheersen, wil hij een goede mondelinge communicatie ontwikkelen. In Tabel 4 is te zien dat dit taalaspect te verdelen is in het kunnen deelnemen aan gesprekken en het interactief leren van en met elkaar. Ten tweede is uitdrukkingsvaardigheid een onderdeel van mondelinge communicatie. Leerlingen breiden hun woordenschat uit en passen de grammaticale en overige taalregels steeds beter toe. Verder behoort tekstvaardigheid tot de onderdelen van mondelinge communicatie. Het is de vaardigheid om begrijpend naar teksten te kunnen luisteren en zelf ook lopende verhalen te kunnen vertellen. Ten slotte is taalbeschouwing een deelvaardigheid van de mondelinge communicatie. Deze vaardigheid houdt het kunnen reflecteren op het eigen en andermans taalgebruik in. Leerlingen worden zich zo bewust van de wijze waarop mondelinge communicatie verloopt.

Woordenschat

Naast beginnende geletterdheid, gevorderde geletterdheid en mondelinge communicatie is woordenschat een taalaspect dat met behulp van de Tussendoelenmonitor breed wordt uitgemeten. Dit omdat woordenschat van groot belang is voor de verdere taalontwikkeling. Woordenschat speelt een grote en bepalende rol bij zowel geletterdheid als mondelinge communicatie. Uit diverse onderzoeken blijkt een samenhang tussen woordenschat en deze andere aspecten van taal. Woordenschat is bijvoorbeeld de belangrijkste voorspeller voor vaardigheden in begrijpend lezen. De samenhang tussen deze taalaspecten wordt in de loop van de basisschoolloopbaan sterker (Verhoeven & Van Leeuwe, 2008). Omdat onder andere begrijpend lezen een bepalende factor is voor schoolsucces, is het van belang dat het ontwikkelen van een grote woordenschat voldoende aandacht krijgt in het basisonderwijs. Daarnaast blijkt woordenschat ook een voorspellende factor te zijn in de algemene taalvaardigheid van een kind, waaronder ook de mondelinge taalvaardigheid valt. Kinderen die op jonge leeftijd een grote woordenschat bezitten, beschikken later over een betere

mondelijke taalvaardigheid (Lee, 2011). Om deze reden staat woordenschat, naast de andere taaldomeinen, centraal in de Tussendoelenmonitor.

Evaluatie van taalonderwijs

Evaluatie van taalontwikkeling speelt in het onderwijs een grote rol. Het is van belang dat leerkrachten de ontwikkeling van leerlingen nauwkeurig observeren en registreren. Leerkrachten kunnen hiervoor gebruik maken van methodegebonden toetsen of gestandaardiseerde, methodeonafhankelijke toetsen uit een leerlingvolgsysteem. Wanneer de gegevens van leerlingen goed geregistreerd en bewaard worden, kan een leerkracht zijn onderwijs hier op afstemmen wat voor een kwaliteitsverhoging van het onderwijs kan zorgen. Met behulp van de tussendoelen, kan een leerkracht goed in kaart brengen hoe het is gesteld met de taalontwikkeling van leerlingen. Ook kan snel worden opgespoord waar de ontwikkeling stagneert.

Naast een evaluatie van de leerlingen, is ook zelfevaluatie van de leerkracht essentieel (Verhoeven et al., 2007). Het bewustzijn van het eigen handelen en kennis hebben van sterke en zwakke punten kan een eerste aanzet zijn voor professionele groei (Ross & Bruce, 2007). Zelfevaluatie kan op deze manier de onderwijskwaliteit verhogen. De Tussendoelenmonitor kan door de leerkracht als een instrument voor zelfevaluatie worden gebruikt. De leerkracht krijgt een compleet overzicht van zijn manier van werken aan en met de diverse tussendoelen. Bekeken kan worden aan welke taaldomeinen en tussendoelen de leerkracht extra aandacht moet schenken.

Ten slotte is naast het evalueren van de leerlingen en de leerkracht, ook schoolbrede evaluatie van groot belang. Door over alle leerjaren te onderzoeken wat sterke en zwakke punten zijn, ontdekt een school wat aandachtspunten voor het onderwijs in de school zijn. Hier kan het onderwijsbeleid op worden aangepast. Het is mogelijk om deze evaluatie als school zelf uit te voeren. Deze zelfevaluatie kan worden gedefinieerd als 'elke systematische procedure van dataverzameling en data-analyse in en voor en door scholen over het actuele functioneren met de bedoeling prioriteiten te stellen en besluiten te nemen over schoolverbeteringen' (Voogt (1995) in Cremers et al). De Tussendoelenmonitor kan als een dergelijke procedure worden gezien. Door met behulp van het instrument data te verzamelen over het werken met de tussendoelen, kan de school prioriteiten stellen op het gebied van taalonderwijs en hierop zijn beleid aanpassen.

Referenties

Aarnoutse, C. & Verhoeven, L. (red.) (2003). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid: leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Commissie Meijerink (2009). *Referentiekader Taal en Rekenen*. Enschede: Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen.

Expertisecentrum Nederlands (2010). Doorlopende leerlijnen taal basisonderwijs.
www.leerlijntaal.nl

Lee, J. (2011). Size matters: Early vocabulary as a predictor of language and literacy competence. *Applied Psycholinguistics*, 32, 69-92.

Ross, J.A. & Bruce, C.D. (2007). Teacher self-assessment: A mechanism for facilitating professional growth. *Teaching and Teacher Education*, 23 (2), 146-159.

Verhoeven, L. & Aarnoutse, C. (red.) (1999) *Tussendoelen beginnende geletterdheid: een leerlijn voor groep 1 tot en met 3*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Verhoeven, L., Biemond, H. & Litjens, P. (2007). *Tussendoelen mondelinge communicatie: leerlijnen voor groep 1 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Verhoeven, L. & Leeuwe, J. van (2008). Prediction of the development of reading comprehension: A longitudinal study. *Applied Cognitive Psychology*, 22 (3), 407-423.

Voogt, J.C. (1995). Schooldiagnose. In: Cremers, H.P.M. et al (red.). *Onderwijskundig Lexicon*. Alphen aan den Rijn: Samson.